

**VOCAL
STATE :
MENTS**

VOCAL STATEMENTS

VERKENNING DIVERSITEIT EN INCLUSIE

Lectoraat Diversiteitvraagstukken
Hogeschool Inholland
Somya Bouzaggou en
Machteld de Jong

Ervaringen en belevingen van
Vocal Statements docenten

INHOUDSOPGAVE

1. Inleiding	4
2. Effectieve aanpakken vanuit de literatuur	8
3. Onderzoeksuitkomsten	12
4. Hoe een inclusieve context tot stand brengen?	16
Bijlage: literatuurlijst	20

Hogeschool Inholland
Domein onderwijs & Innovatie

1. INLEIDING

Foto: Mathieu van den Berk

*Alleen betekent een
diverse onderwijscontext
niet automatisch
een inclusieve
onderwijscontext.*

ACHTERGROND

Zowel in de Nederlandse samenleving als in het onderwijs bestaat inmiddels veel aandacht voor het thema diversiteit. Het besef wordt breed gedragen dat aandacht voor diversiteit een gezamenlijk belang betreft, dat het goed is kennis en ervaringen te delen en samen uitgangspunten voor beleid te formuleren. Alleen betekent een diverse onderwijscontext niet automatisch een inclusieve onderwijscontext. In de literatuur worden twee terugkerende elementen zichtbaar als het om inclusie gaat. Ten eerste gaat het om het gevoel te hebben erbij te horen (toehoren) en ten tweede gaat het om het gevoel dat je jezelf kunt zijn binnen een groep (authenticiteit). Een inclusieve onderwijscontext verlangt een continu afstemmen met alle actoren, waarbij individuele en groepsbelangen op elkaar zijn betrokken (Carpani & Malini, 2018) want het idee dat de onderwijscontext neutraal terrein zou zijn waar elke leerling of student zich op basis van zijn of haar talent zou kunnen ontwikkelen, blijkt in de praktijk niet de kloppen (Wolff & De Jong, 2018; De Jong en Nelis, 2018). Inclusie vereist ook het meenemen van de perspectieven van iedereen als je met elkaar omgaat, bijvoorbeeld in de klas, bij het maken van beleid of bij het ontwikkelen van een nieuw curriculum.

Het inzichtelijk maken van de ervaringen en belevingen van docenten van Vocal Statements op het thema diversiteit en inclusie binnen hun eigen onderwijscontext.

Diverse onderzoekers, waaronder Riordan, 2014, Jacobs en Devleeschouwer, 2016 en Wolff & De Jong, 2018 benadrukken de relatie die bestaat tussen diversiteit en inclusie. Waar het bij diversiteit met name gaat over verschillen tussen mensen in brede zin van het woord, gaat het bij inclusie om het vermogen een context binnen die diversiteit tot stand te brengen waarin iedereen zich thuis voelt, gewaardeerd weet en ook in staat is een bijdrage te leveren aan diezelfde cultuur.

Diversiteit als uitgangspunt voor het handelen in het onderwijs betekent ook het besef dat dit soms lastig kan zijn, dat er momenten kunnen zijn dat je het als docent of beleidsmaker of student eenvoudigweg niet weet. En als je je niet altijd herkent in opvattingen of gedragingen van anderen, dat niet hoeft te betekenen dat je je eigen morele waarden opzij dient te schuiven. Wat het wel betekent, is dat je in de relaties die je met anderen ontwikkelt, je bewust bent van jouw eigen perspectief op de werkelijkheid en je realiseert dat jouw perspectief anders kan zijn dan dat van anderen. Het betekent ook dat je in staat bent 'over' jouw eigen perspectief te kijken (Saharso, 2017).

Uit onze lectoraatonderzoeken blijkt dat het onderwijs voor veel jongeren een plek is waar ze voor de eerste keer in contact komen met leeftijdsgenoten die niet op ze lijken en met wie ze gedurende hun eerdere levensloop of schoolloopbaan vrijwel geen contact hebben gehad. Die onbekendheid met elkaar kan zorgen voor interesse en belangstelling in elkaars leef- en denkwereld, maar ook voor wrijving, conflicten en het bevestigen van (voor)oordelen over elkaar. Dat betekent dat er een groot beroep wordt gedaan op de pedagogische, didactische en sociale kwaliteiten van docenten. Het betekent ook dat docenten zich voortdurend bewust zijn van de wijze waarop ze zich

verhouden tot (de opvattingen en gedragingen van) deze jongeren om verbindingen tussen en met deze jongeren te ontwikkelen.

Om inzicht te krijgen in de wijze waarop de docenten van Vocal Statements via het muziekonderwijs verbindingen met jongeren in het vmbo tot stand brengen, welke handvatten daarvoor nodig zijn en tegen welke vragen ze daarbij oplopen, is een verkennend onderzoek uitgevoerd in de periode september 2021 – mei 2022 door het lectoraat Diversiteitvraagstukken van Hogeschool Inholland. Dit rapport weerspiegelt de ervaringen en belevingen van docenten van Vocal Statements en geeft inzicht in de betekenisvolheid van hun werk, maar ook de complexe dynamiek waarin dit werk zich afspeelt.

ONDERZOEKSVRAAG

De centrale onderzoeksvraag is als volgt geformuleerd:

Wat zijn de ervaringen en belevingen van docenten van Vocal Statements ten aanzien van het thema diversiteit en inclusie binnen hun werk aan het vmbo in Utrecht Overvecht?

Daarbij is gekeken naar een aantal deelgebieden:

- De docent binnen de onderwijscontext (het klaslokaal);
- De jongeren gedurende de lessen;
- De verwachtingen van docenten ten aanzien van hun eigen rol en het functioneren binnen een heel diverse klas.

METHODE

De focus van het onderzoek lag op het inzichtelijk maken van de ervaringen en belevingen van docenten van Vocal Statements op het thema diversiteit en inclusie binnen hun eigen onderwijscontext. Via kwalitatief onderzoek, persoonlijke interviews met het management van Vocal Statements en docenten, het organiseren van een teamtraining D&I en participerende observatie tijdens lessen en specifieke momenten (zoals een uitvoering of presentatie) zijn deze ervaringen en belevingen opgehaald in de periode september 2021 – mei 2022. De uitkomsten zijn tevens voorgelegd tijdens een inspiratie avond aan het management en de docenten van Vocal Statements. De input uit deze bijeenkomst is eveneens meegenomen in dit rapport.

Aan de hand van semigestructureerde interviews is inzicht verkregen in de wijze waarop het management en de docenten van Vocal Statements hun rol in een heel diverse onderwijscontext ervaren en beleven. De observaties zijn aan de hand van een topiclijst genoteerd.

De duur van deze interviews was tussen de 45 en 90 minuten. Alle gesprekken zijn, met toestemming van de docent, digitaal opgenomen en getranscribeerd zodat een zorgvuldige verslaglegging heeft plaatsgevonden. De voortgang van het onderzoeksproces is met het management van Vocal Statements regelmatig besproken. Dit bleek een waardevolle aanpak te zijn. De voorlopige onderzoeksuitkomsten zijn, ten slotte, tijdens de inspiratiesessie met het management en de docenten van Vocal Statements besproken. De getranscribeerde interview- en observatieverslagen waren de basis voor de verdere analyse van de verkregen gegevens. Deze analyse heeft plaatsgevonden door het toekennen van labels aan de verschillende tekstfragmenten. Het kader daarvoor is vastgesteld op basis van de interviewvragen en -observatietopics.

Beoogd is zowel de 'stem' van de docenten als de jongeren te verweven in dit verslag teneinde recht te doen aan de veelheid aan data die is opgehaald.

OPBOUW

In deze rapportage zal hierna worden ingegaan op bewezen effectieve aanpakken uit de literatuur, zullen vervolgens de onderzoeksuitkomsten worden belicht en worden ten slotte handvatten geboden voor het stimuleren van een diverse en inclusieve onderwijscontext voor de docenten van Vocal Statements.

2. EFFECTIEVE AANPAKKEN VANUIT DE LITERATUUR

Het Nederlandse onderwijs wordt beschouwd als een emancipatiemotor voor jongeren, met name voor jongeren die uit kwetsbare groepen komen. Via het onderwijs krijgen ze handvatten aangereikt om stappen te zetten op de maatschappelijke ladder. Toch blijkt al enige jaren dat deze emancipatiemotor hapert. Daar zijn verschillende oorzaken voor aan te wijzen die zowel met maatschappelijke, sociale als persoonlijke omstandigheden van de betreffende jongeren te maken hebben. Uit onderzoek weten we ook dat de schoolcontext, in het bijzonder voor jongeren met een kwetsbare achtergrond, zeer belangrijk is. School wordt door veel van deze jongeren beschouwd als een veilige ruimte tussen de (verschillende en soms conflicterende) eisen die de familie en de samenleving aan ze stelt. School kan ook de plek zijn waar jongeren worden gezien, gestimuleerd en begeleid waar dat soms in de thuissituatie kan ontbreken.

Een belangrijk perspectief op het onderwijs is afkomstig van Pierre Bourdieu, hij beschouwt het onderwijs als een autonoom 'veld'. Hij stelt dat de wereld kan worden ingedeeld in verschillende velden, met elk hun eigen specifieke structuren en dominante opvattingen over 'hoe het hoort'. In een veld bevinden zich een breed scala aan mensen, die hij 'spelers' noemt, zoals overheid, onderwijsmanagers, docenten en jongeren. Al deze spelers positioneren zichzelf in een veld op grond van verwachtingen, specifieke spelregels en machtsverhoudingen. Macht kun je verwerven door te beschikken over kapitaal. In het veld van het onderwijs zijn met name cultureel kapitaal (kennis, houding en vaardigheden) en sociaal kapitaal (relaties en netwerken) nodig. Naast economisch kapitaal om de benodigde materialen voor de opleiding te kunnen aanschaffen.

Bourdieu stelt dat er sprake is van een sociale mythe dat iedereen in het onderwijs gelijke kansen heeft

om succesvol te zijn. We weten dat jongeren met hoogopgeleide ouders tijdens hun opvoeding veel kapitaal meekrijgen, waardoor ze niet alleen weten hoe ze moeten leren, maar ook hoe ze verbindingen kunnen maken met docenten en leeftijdsgenoten. Jongeren afkomstig uit langere sociaal economische klassen krijgen dit kapitaal vaak niet mee tijdens hun opvoeding en starten hun schoolloopbaan dan ook met minder kapitaal dan hun leeftijdsgenoten. Dit in combinatie met ouders die hun kinderen niet kunnen helpen bij schoolactiviteiten kan ervoor zorgen dat een achterstand ontstaat ten opzichte van leeftijdsgenoten die wel dit kapitaal hebben weten te verkrijgen. Jongeren met veel cultureel, sociaal en economisch kapitaal zijn vaak beter in staat dan jongeren bij wie dat in mindere mate het geval is, verbindingen te maken met anderen in het onderwijs en weten vaak ook beter hoe je moet leren. Dit impliceert dat succesvol zijn in het onderwijs met veel meer facetten samenhangt dan intelligentie alleen. En dat een succesvolle schoolloopbaan afhankelijk kan zijn van het bezitten van genoeg kapitaal.

Uit onderzoek is bekend dat een aantal factoren een diverse en inclusieve onderwijscontext beïnvloeden, namelijk een gebrek aan cultureel, sociaal en economisch kapitaal, te lage verwachtingen (van docenten, maar ook die jongeren van zichzelf hebben) en het gebrek aan culturele sensitiviteit van docenten. Daarnaast blijkt dat jongeren met een migratieachtergrond eveneens te maken hebben met een reeks mechanismen die hen, net zoals het geval is bij eerste jongeren van wie de ouders laag zijn opgeleid, het gevoel geven er niet bij te horen en hen belemmeren succesvol te zijn in hun schoolloopbaan. Dit heeft uiteindelijk consequenties voor het thuis voelen in het onderwijs en daarmee op studieprestaties en het algemene welbevinden van deze jongeren.

Diversiteit binnen de onderwijscontext betekent niet automatisch een inclusieve context. Als het om inclusie gaat, zijn in de literatuur twee terugkerende elementen zichtbaar:

- 1) Het gevoel hebben erbij te horen (toebehoren);
- 2) Het gevoel dat je jezelf kunt zijn binnen de onderwijscontext (authenticiteit).

Een inclusieve onderwijscontext vereist een continu afstemmen met alle actoren in het onderwijsveld, waarbij zowel individuele als groepsbelangen in ogenschouw moeten worden genomen. Inclusie betekent ook het meenemen van de perspectieven van alle actoren bij het ontwikkelen van beleid, het uitvoeren van een les of bij het ontwikkelen van een nieuw curriculum.

Wanneer diversiteit als uitgangspunt wordt genomen voor het handelen om een inclusieve onderwijscontext te realiseren, betekent dat ook het besef dat het soms lastig kan zijn. En dat er zich momenten zullen voordoen waarin je het als docent of beleidsmaker eenvoudigweg ook niet weet. Of dat er zelfs conflicten kunnen ontstaan doordat perspectieven op de werkelijkheid met elkaar in botsing kunnen komen. Daarom is het ook belangrijk dat je in de relaties die je met anderen, waaronder de jongeren in het klaslokaal, ontwikkelt, je bewust bent van je eigen perspectief op de werkelijkheid en je je realiseert dat jouw perspectief anders kan zijn dan dat van anderen. Het betekent eveneens dat je leert 'over' je eigen perspectief heen te kijken en verschillen die er zijn in de onderwijscontext respecteert en daar niet meteen een oordeel over geeft, maar vertraagt reageert op situaties en gebeurtenissen in de klas. Door deze vertraging ontstaan mogelijkheden voor het creëren van een veilige ruimte.

Wat kenmerkt een onderwijsinstelling die ervoor zorgt dat jongeren zich geïnspireerd voelen door hun studie en die tevens succesvolle onderwijservaringen stimuleert? Het gaat hierbij om de interactie tussen drie aspecten:

- 1) Er bestaat bij alle actoren inzicht in werkzame mechanismen wat betreft interacties tussen docenten en jongeren: hoe breng je daadwerkelijk een band tot stand en stimuleer je jongeren tot leren?
- 2) Er is een veilige leeromgeving tot stand gebracht die door het management wordt gefaciliteerd: diversiteit en inclusie vereisen tijd en aandacht, die ruimte en financiële middelen moeten er zijn.
- 3) Het toepassen van handelingsperspectieven om een inclusieve leeromgeving te stimuleren.

Deze handelingsperspectieven zijn geclusterd rond vier thema's **a) het stimuleren van betrokkenheid en -motivatie van jongeren, b) het zorgdragen voor structuur en duidelijkheid wat betreft studievaardigheden, studiedoelen en de lessen, c) het ontwikkelen van een cultuur van openheid binnen de onderwijsinstelling en binnen elke individuele opleiding en, ten slotte, d) een voortdurende kritische reflectie op het eigen gedrag en de eigen houding.**

Vanuit het perspectief van jongeren komt uit onderzoek een aantal thema's naar voren die zij relevant achten in een inclusieve onderwijscontext. Het gaat daarbij om een divers docententeam in wie ze zich kunnen herkennen, de docent als een rolmodel. Het gaat er ook om dat docenten meer sensitiviteit ontwikkelen om met een diverse klas te kunnen omgaan. Dat docenten zich bewust zijn van de denk- en leefwereld van de jongeren in hun klas. Een curriculum waarin jongeren zich kunnen herkennen, wordt eveneens als relevant beschouwd. Daarnaast stellen jongeren dat er aandacht moet zijn voor groepsvorming in de klas en uitsluiting of ervaren ongelijke behandeling actief moet worden aangepakt.

Jongeren willen elkaar leren kennen op school, ook al vinden ze het maken van contacten met jongeren buiten de eigen groep soms lastig. Die ruimte voor ontmoeting met leeftijdsgenoten moet actief worden gefaciliteerd binnen de opleiding, stellen ze. Dat

Inclusie betekent ook het meenemen van de perspectieven van alle actoren bij het ontwikkelen van beleid, het uitvoeren van een les of bij het ontwikkelen van een nieuw curriculum.

betekent dat er activiteiten worden georganiseerd binnen en buiten de school waarin jongeren op verschillende manier met elkaar in contact komen en met elkaar leren samenwerken. Ook vinden ze dat er meer aandacht en erkenning moet bestaan onder docenten dat sprake is van kansenongelijkheid in de samenleving en de effecten die dat heeft op jongeren, ook in de schoolcontext. Ten slotte zien jongeren graag een vast aanspreekpunt binnen de opleiding bij wie ze terecht kunnen als het gaat om kansenongelijkheid, er wel of niet bij horen en de levensvragen waar ze soms mee worstelen.

Vastgesteld kan worden dat de huidige tijd veel kansen biedt voor diversiteit en inclusie omdat er niet alleen meer bewustzijn voor de noodzaak hiertoe bestaat, maar er ook ruimte voor verandering is ontstaan doordat jongeren zich meer uitspreken. Dat kan gaan over hun migratie achtergrond, hun seksuele geaardheid, hun functiebeperking et cetera.

In de volgende paragraaf zal worden ingegaan op de ervaringen en belevingen van de Vocal Statements docenten bij het lesgeven aan heel diverse klassen.

3.

ONDERZOEKS- UITKOMSTEN

In de periode september 2021 – mei 2022 is een vijftal klassenbezoeken afgenomen, inclusief externe presentatiebijeenkomsten. Daarnaast is met het management van Vocal Statements gesproken, zijn met twee docenten individuele interviews afgenomen en zijn de eerste uitkomsten besproken met een groep Vocal Statementdocenten. Op basis hiervan zijn de volgende uitkomsten naar voren gekomen.

GROTE MOTIVATIE

'Ik vind het heel leuk contact te maken met leerlingen in de lessen. En om ze te zien groeien. Dat merk ik nu vooral nu ik echt les geeft, dat ik dat vooral heel leuk vind om te zien. Echt het contact maken, dat ik ze leer kennen en dat ik zie dat het vruchten afwerpt. Dus dat het wat doet. Dat motiveert me'.

Het team van Vocal Statements is zeer gepassioneerd en gemotiveerd in hun werk. Jongeren empoweren via muziekonderwijs is een taak waarin ze geloven en in de praktijk ook zien dat ze in het leven van individuele jongeren verschil kunnen maken. Ook na afloop van de lessen zijn de jongeren enthousiast de docenten in het schoolgebouw te zien lopen.

Vooropleiding sluit niet goed aan op lesgeven in een heel diverse context en eigen levenspad heel anders dan dat van de leerlingen

'Ik weet nog toen ik de school voor de eerste keer kwam binnenlopen, dat ik het heel moeilijk vond om contact te krijgen omdat ik me echt een buitenstaander voelde. De eerste lessen begreep ik de leerlingen en de dynamiek niet. Ik had het gevoel dat ze zich niet met mij konden identificeren en dat we daardoor minder goed contact zouden kunnen krijgen. Dat vond ik heel spannend'.

De docenten geven aan dat hun vooropleiding niet goed blijkt aan te sluiten op het lesgeven binnen een heel diverse context. De focus op het muzikale zelf dat tijdens de opleiding centraal stond, zorgt voor een grote professionaliteit op dit vlak. De pedagogische aspecten van het lesgeven in een diverse onderwijscontext kwamen tijdens de vooropleiding echter minder aan bod, hetgeen door de docenten wordt gemist.

Daarnaast hebben de docenten het gevoel een kennislacune te hebben omdat ze veelal niet lijken op de jongeren aan wie ze lesgeven en ook niet uit dezelfde sociaal economische klasse komen. Die 'verschil' zorgt in eerste instantie voor een gevoel van afstand en onzekerheid wat de juiste werk- en handelwijze is richting de jongeren.

ONBEKENDHEID MET (LEEFWERELD) DOELGROEP

'Ik merk inderdaad dat ik weinig van deze achtergrond van de leerlingen weet. En dat ik af en toe daarom met vragen zit: waarom doen leerlingen dit? Of als ze in het Marokkaans of Turks gaan praten en ik dat niet versta. Ik heb veel geleerd van de leerlingen. Zo kwam ik er ook achter dat ze nauwelijks naar muziek luisteren, maar vooral naar koranteksten die worden voorgedragen. De leerlingen zeiden dat ik dat ook eens moest gaan luisteren, en dat heb ik ook gedaan'.

Een groot deel van de docenten van Vocal Statements heeft in hun eigen schoolloopbaan en privé omgeving weinig tot geen ervaring met de jongeren aan wie ze momenteel lesgeven. Deze lacune kan zorgen voor handelingsverlegenheid en minder sensitiviteit voor de vraagstukken waar deze jongeren in hun dagelijkse leven mee worstelen. Dat is iets waar de docenten zich van bewust zijn en zich ook graag in willen ontwikkelen,

Voor mij kan het soms voelen dat een les is mislukt, terwijl hij juist ziet wat je wel hebt bereikt.

als individueel leertraject en als leerervaring voor het team, samen met de andere docenten.

OPEN HOUDING

'Veel leerlingen wonen in Overvecht, in een bubbel. Als ze dan in Utrecht centrum komen, wordt er op een bepaalde manier naar ze gekeken, vertelde Rohan. Ze stappen in een andere wereld, terwijl het toch om de hoek is voor ze. Daarover heb ik eigenlijk nooit iets durven vragen. Omdat ik ook niet weet hoe ik dat zou moeten doen'.

De docenten zijn zich ervan bewust dat een open en reflectieve houding van groot belang is om verbindingen te maken met de jongeren aan wie ze lesgeven. Ondanks dit besef ervaren veel docenten het als lastig om een dergelijke houding te ontwikkelen. Ze geven aan dat het om een vaardigheid gaat die actief moet worden 'getraind'. Dat het een voortdurend leerproces is. Veel docenten ervaren een open houding richting de leerlingen en de groepsdynamiek, evenals het durven vragen van dingen waar ze zelf niet mee bekend zijn, als complex. Het zorgt voor gevoelens van onzekerheid en kwetsbaarheid in hun wens het goed te willen doen.

'Ik voel me eigenlijk nog altijd heel incapabel als het over kennis van hun leefwereld gaat. Ik leef niet het leven zoals zij dat doen, dus hoe het echt voelt en wat ze meemaken, weet ik niet. Maar ik ben het wel steeds meer gaan vragen, en vond dat in het begin heel spannend. Ik durfde dat echt niet in de groep te vragen, dus deed dat steeds een op een als ze ergens mee bezig waren in de les. Ik probeerde het maar een beetje en toen merkte ik dat ze eigenlijk heel graag willen praten over de dingen die ze dagelijks meemaken. Maar je hebt wel durf nodig om deze vragen te stellen, want uit zichzelf vertellen ze niet'.

BETEKENIS ARTISTIEK LEIDER VOOR DE DOCENTEN ZEER GROOT

'Ik heb veel met Rohan gesproken, vanaf het begin af aan, over de lessen die ik doe. Soms kwam hij op bezoek om te kijken en leerde hij me vanuit zijn perspectief naar de dynamiek in de klas kijken. Hij kan altijd heel goed vertellen wat hij heeft gezien, hij ziet weer heel andere dingen dan ik. Voor mij kan het soms voelen dat een les is mislukt, terwijl hij juist ziet wat je wel hebt bereikt. Doordat we samen vaak dit soort gesprekken hebben gehad, heb ik toch het gevoel van, ok, we zitten wel op een goede weg. En het kan wel goed worden'.

'Ik had de Rohan, zeker in het begin, heel erg nodig. In het begin voelde elke les als falen. Ik dacht dat dit niet de manier was hoe je les hoorde te geven, maar de school was er blij mee. Dat vond ik moeilijk te accepteren, ik moest echt de wins zien vanuit een ander'.

De docenten van Vocal Statements worden in hun werk gecoacht door een artistiek/muzikaal leider of teamcoach. Deze mentorrol blijkt van onschatbare waarde. De begeleiding heeft zowel betrekking op inhoudelijke als persoonlijke vraagstukken die bij de docenten ontstaan tijdens het muzikales geven aan een heel diverse klas.

De voormalige artistiek leider, Rohan Poldervaart, werd door de docenten als erg belangrijk ervaren, zowel vakinhoudelijk als zijn persoonlijke aanpak. Gesteld werd dat het hebben van een mentor van heel grote waarde is en ook een vereiste is om goed te kunnen functioneren binnen de diverse, en soms ook complexe, context. Een artistiek leider die de docenten empowered, met hen reflecteert op het werk en het samen nadenkt over juiste aanpakken in lessituaties, wordt als voorwaarde beschouwd om het werk goed te kunnen doen.

Foto: Jelmer de Haas

BALANCEREN TUSSEN STRENG EN KWETSBAAR

Zichtbaar is dat de docenten de werksituatie soms als zeer complex ervaren. Dit leidt ertoe dat in het werk wordt gebalanceerd tussen het zich streng opstellen en hun kwetsbare, menselijke kanten laten zien. Het is afhankelijk van het moment, de groepsdynamiek en de voortgang van het onderwijsproces aan welke stijl voorkeur wordt gegeven. Dit balanceren maakt het werk uitdagend en inspirerend, maar tegelijkertijd ook zwaar en complex.

COMPLEXE WERKELIJKHEID

'Ik kijk zowieso altijd aan het begin van een les hoe de leerlingen dan zijn, dus de energie die er in de klas zit. En op het moment zoals vandaag bijvoorbeeld, dan denk ik nu moet er iets gebeuren, anders dooft het uit als een vlammetje. Dan zeggen ze niets meer en gaan niet meer open'.

Ondanks het feit dat de docenten van Vocal Statements zeer gemotiveerd en betrokken zijn en beschikken over een grote mate van professionaliteit, wordt het werken in een diverse onderwijscontext ook als complex ervaren. Het overbrengen van de lesstof is niet eenvoudig, veel jongeren kunnen zich slecht focussen en concentreren en laten brutaal en onaangepast gedrag zien. Vastgesteld wordt dat docenten tijd nodig hebben om vertrouwen te krijgen in de eigen capaciteiten en de gesprekken met de artistiek leider, maar die tijd ook met elkaar nodig hebben om te kunnen spiegelen wat er in de dagelijkse werkpraktijk plaatsvindt en wat de juiste manier is om zich staande te kunnen houden.

4.

HOE EEN INCLUSIEVE CONTEXT TOT STAND BRENGEN?

In dit onderzoek heeft de volgende onderzoeksvraag centraal gestaan:

Wat zijn de ervaringen en belevingen van docenten van Vocal Statements ten aanzien van het thema diversiteit en inclusie binnen hun werk aan het vmbo in Utrecht? Aan de hand van kwalitatief onderzoek is beoogd inzicht te krijgen in de ervaringen en belevingen van de docenten van Vocal Statements.

Wanneer op het perspectief van Bourdieu, het onderwijs als veld, wordt ingezoomd, kunnen we een aantal conclusies trekken:

- De onderwijscontext is voor de docenten van Vocal Statements een inspirerend, maar complex speelveld;
- Zichtbaar is dat de leefwereld van de jongeren aan wie les wordt gegeven niet overeenkomt met die van de docenten. Dat betekent dat er, vooral in het begin van de carrière, onzekerheid aanwezig is of het juiste wordt gedaan;
- Waarneembaar is dat ondanks de complexiteit van het lesgeven, de lessen van de Vocal Statements docenten als waardevol kunnen worden beschouwd en het jongeren kan empoweren: ze ontwikkelen zich en leren nieuwe dingen. Zichtbaar werd dat de erkenning van de docenten van Vocal Statements belangrijk voor deze jongeren is, het vormt een brug naar een 'andere' wereld;
- Dat er sprake is van een ongelijk speelveld is zichtbaar, veel jongeren komen uit kwetsbare gezinnen, ervaren een afstand tot de Nederlandse samenleving en stellen zich daardoor soms tijdens de lessen op een niet constructieve wijze op;
- Ondanks het feit dat de docenten van Vocal Statements meer 'macht' hebben in de onderwijscontext, ervaren ze dat door hun handelingsverlegenheid niet zo;

- Ondanks het feit dat sprake is van een ongelijk speelveld, onbekendheid met elkaars leef- en denkwereld en verschillende culturele codes die binnen de onderwijscontext kunnen botsen, heeft Vocal Statements laten zien dat veel successen kunnen worden gevierd. Bijvoorbeeld jongeren voorbij de eigen schaamtegevoel of onzekerheid laten gaan en ze een podium geven waarin ze hun artistieke of muzikale talenten laten zien. Talenten waarvan sommige jongeren zich vaak niet eens bewust waren.

Bekend is dat diversiteit en inclusie interventies vereisen op een aantal aspecten, tegelijkertijd. Dat gaat om de structuur van de onderwijsorganisatie (het waarborgen en bevorderen van structuren waardoor inclusie tot stand kan komen), de cultuur van de onderwijsorganisatie (het gezamenlijk formuleren van wie de onderwijsorganisatie wil zijn aan de hand van gemeenschappelijke normen, waarden en gedragingen en het verbreden van de gangbare sociale normen) en verbinding (het organiseren van ontmoeting en het versterken van verbindingen tussen leerlingen en tussen docenten en leerlingen).

Wat kunnen docenten van Vocal Statements concreet doen om dit te realiseren?

- 1) Het ontwikkelen van kennis over de doelgroep, empathie en verbondenheid. Dat kan via gerichte trainingen op het gebied van diversiteit en inclusie, het toepassen van de levensverhaalmethodiek (jongeren onder begeleiding van een docent een aspect uit hun leven of hun levensverhaal te laten opschrijven of tekenen) tijdens lessen en het organiseren van formele en informele activiteiten binnen en buiten het reguliere curriculum. Dat kan ook door het hanteren van praktische oefeningen bij de start van de les om de jongeren even gefocust

Aandacht voor diversiteit en inclusie betekent dat dit thema in de hele (onderwijs)organisatie moet worden voorgeleefd.

te krijgen op datgene wat met de muzieklessen wordt beoogd.

- 2) Samen met de jongeren vaststellen wat het doel van de muzieklessen is en welke gezamenlijke doelen bij de start van een nieuwe collegereeks worden vastgesteld: wat willen we samen gaan realiseren en hoe gaat we dat doen? In de praktijk bleek dat voor veel jongeren het doel van de muzieklessen bij de start van de lessenreeks niet duidelijk was, hetgeen kan zorgen voor onrust of een minder goede concentratie/focus tijdens de lessen.
- 3) Samen met de jongeren deelplannen maken om dit te concretiseren in een voor deze jongeren begrijpelijke taal. Religieuze codes of 'uitlath cultuur onder jongeren' kunnen voor sommige jongeren belemmerend zijn om actief mee te doen met muzikale lessen. Het is dan ook belangrijk voorafgaand aan de lessen in te gaan op het doel van de lessen en met elkaar te verkennen waar belemmeringen of wensen liggen. Dat kan ook te maken hebben met andere muziekvoorkeuren van jongeren. Door hier samen vooraf over te spreken, maak je een les tot een gezamenlijke activiteit waarin vanuit verbondenheid met elkaar ruimte ontstaat om tot nieuwe ideeën en inzichten te komen.

De docenten van Vocal Statements dragen met hun muziekonderwijs bij aan het maken van verbindingen tussen jongeren. En het empoweren van veel van deze jongeren. Maar muziekonderwijs alleen is niet genoeg. Aandacht voor diversiteit en inclusie betekent dat dit thema in de hele (onderwijs)organisatie moet worden voorgeleefd. Het betekent het ook dat er in het werk ruimte is voor emoties en het delen van ervaringen en belevingen. Uit het onderzoek kwam naar voren hoe betekenisvol het werk van de artistiek leider als coach in dit verband was en hoe waardevol het delen van ervaringen onderling wordt beschouwd.

Afsluitend: twee specifieke vragen: 'taal' en religie in relatie tot muziekonderwijs

'Kijk, je gaat als Nederlandse docent nooit op deze jongens lijken, maar probeer aan te sluiten bij hun leefwereld en ontwikkel een band. Gewoon de klas binnenkomen en beginnen over de les te praten, dat heeft geen zin, ga echt in gesprek, leer hun persoonlijke levens kennen en laat ook iets zien van jouw leven'.

Ten slotte, gevraagd werd naar 'taal' om te kunnen omgaan met complexe situaties in de klas. In het bijzonder werd gevraagd hoe om te gaan met jongeren die elkaar aanvielen op basis van hun eigen etnische achtergrond en dat zelf niet als probleem beschouwden. Na de bijeenkomst met de Vocal Statements docenten is dit voorgelegd aan een hbo-student en gemeenteraadslid die veel kennis heeft over dit onderwerp. Zijn bevindingen:

'Spreek jongens met onaangenaam gedrag bij voorkeur niet aan in de groep, maar doe dat een op een in de pauze of na de les. Als pubers het idee krijgen dat hun eer wordt aangetast, dan is het veel moeilijker het contact terug te krijgen naar normale betrekkingen'.

'Als dit plaatsvindt in een lessituatie met een docent met dezelfde etnische achtergrond als de betreffende leerlingen, kan worden verwezen naar religie (i.c. de islam). Er kan dan worden ingezoomd op het feit dat elkaar uitschelden helemaal niet mag in de islam. En dat hun moeders dat ook vast niet zouden waarderen'.

'Daarnaast kan iemand met dezelfde etnische achtergrond de leerlingen wijzen op hun verantwoordelijkheid: bevestig de negatieve positie die ze hebben in de samenleving niet'.

'Docenten met een Nederlandse achtergrond kunnen het beter niet over religie of de positie van deze jongeren in de samenleving hebben. Dan krijgen deze jongens het gevoel van 'wat moet je, je weet niks van mij'. Wat je wel kunt doen, is de jongens aanspreken op hun toekomstdromen en hoe ze denken dit te gaan bereiken als ze zich zo negatief gedragen. Confronteer deze jongens met hun toekomstidealen en hoe ze dat denken te gaan bereiken: "ik ben docent, ik sta hier, ik krijg nu betaald, maar wat wil jij"? Voer dit gesprek vanuit een open, niet oordelende houding, waarin je de jongeren laat zien dat je bij hun betrokken bent'.

'Maak heel heldere afspraken met de jongeren over de dingen die je belangrijk vindt in de les en spreek ook af wat je doet als ze zich niet aan gemaakte afspraken houden. Die helderheid, het afbakenen van grenzen is heel belangrijk voor deze jongeren, wees niet vrijblijvend'.

Een andere specifieke vraag was het omgaan met religieuze codes die leerlingen kunnen belemmeren tijdens de muzieklessen.

Het merendeel van de jongeren op het Trajectum College heeft een islamitische achtergrond. En zichtbaar was dat sommige leerlingen niet meededen tijdens de muzieklessen. Bij een van de observaties is gevraagd naar de achtergrond daarvan. De leerling antwoordde dat ze zich ongemakkelijk voelt om mee te doen omdat muziek in zou druisen tegen de principes van haar religie (islam).

Wat zouden docenten moeten weten wat betreft de relatie tussen het geloof en het maken van muziek? Zingen zonder (bepaalde (snaar) instrumenten) is sowieso gewoon toegestaan zolang deze geen aanstotelijke teksten bevat. Elk volk van islamitische landen heeft eigen liederen. Er zijn ook islamitische liederen genaamd anasheed, deze gaan voornamelijk

over Allah, de religie en de profeet. Op het internet heb je de keuze om deze 'muziek' met de standaard muziekinstrumenten te beluisteren of met de geoorloofde muziekinstrumenten (zoals de duf).

Het is belangrijk je als docent te realiseren dat leerlingen met een moslimachtergrond onderling heel verschillend met het vraagstuk religie-muziek omgaan. Uit eigen ervaring blijkt dat er door jongeren (met een moslimachtergrond) en in de omgeving waarin deze leerlingen zich verkeren wel veel muziek geluisterd wordt van verschillende genres: Turks, Marokkaans, hiphop, Nederlandse rap en andere hedendaagse liederen die populair zijn onder jongeren. Het zou goed zijn om een inventarisatie te doen onder leerlingen om te weten hoeveel leerlingen daadwerkelijk niet naar muziek met instrumenten luistert.

Belangrijk is ook na te gaan welke muziek door jongeren wordt gewaardeerd en welke niet. Tijdens de lessen bleek dat de liedkeuzes van de docenten niet altijd in de smaak vielen bij de leerlingen. Het door de docenten gekozen repertoire staat soms heel ver van het soort muziek waar de leerlingen naar luisteren. In de praktijk leidde dit tot hilariteit.

Motiverend bleek om met de leerlingen in gesprek te gaan over de betekenis van de liedteksten. Dit in combinatie met het zelf bespelen van instrumenten door de docenten. Wat ook zeer goed in de smaak viel bij leerlingen waren oefeningen waarin muziek op een spelende wijze werd ingezet, zoals ritmische hiphop/r&B achtige muziek.

Belangrijk is dat docenten met de leerlingen in gesprek gaan over muziek, de betekenis van muziek, de grenzen van muziek en naar welke muziek ze zelf graag luisteren. Of juist helemaal nooit naar muziek (mogen) luisteren. Beoog een middenweg te vinden zodat alle leerlingen zich veilig voelen tijdens de les, door een afwisseling te maken van moderne, oude en religieuze liederen. Geef de leerlingen hierin een taak om dit voor te bereiden.

LITERATUUR

Foto: Anna van Kooij

Bourdieu, Pierre (19772). Outline of a theory of practice. *Cambridge: University Press*

Jong, de, Machteld (2018). Verschillen verbinden. Waarom aandacht voor diversiteitsvraagstukken zo belangrijk is. *Amsterdam: Hogeschool Inholland, lectorale rede*

Jong, de, Machteld en Huub Nelis (2018). Help. Onze school is gekleurd! De toekomst van Nederland begint in het onderwijs. *Amsterdam: Nijgh en Van Ditmar*

Jacobs, Dirk en Machteld de Jong (2021). De inclusieve uitdaging van het hoger onderwijs in België en Nederland. In: Diversiteit in het hoger onderwijs. Van theoretisch kader naar praktijkgerichte verandering. Pulinx, Reinhilde, Mieke Schrooten en Elke Emmers (red.). *Brussel: ASP.*

*Beoog een middenweg
te vinden zodat alle
leerlingen zich veilig
voelen tijdens de les, door
een afwisseling te maken
van moderne, oude en
religieuze liederen.*

